

Το προλεταριακό κίνημα των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης

Το «κοινωνικό» και το «πολιτικό»: η ελληνική εκδοχή

Miette

Χρησιμοποιήθηκαν οι γραμματοσειρές:
GFS Neohellenic, GFS Artemisia, GFS Didot.

Η χρήση του είναι ελεύθερη
για κινηματικούς σκοπούς...

Εισαγωγικά

«Το προλεταριακό κίνημα των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης», του συντρόφου Miette γράφτηκε με σκοπό να συμβάλλει στη συζήτηση πάνω στο ζήτημα της σχέσης του «πολιτικού» με το «κοινωνικό» που είχε ανοίξει στα πλαίσια της πολιτικής ομάδας «Σαλταρισμένοι εργάτες του τριτογενή τομέα» στις αρχές της δεκαετίας του '00. Μια συζήτηση που, επανεξετάζοντας το ζήτημα ιστορικά μέσα από την ελληνική και διεθνή κινηματική εμπειρία, διεξάγεται με αφορμή τα οργανωτικά προβλήματα της περιόδου και την αναζήτηση τρόπων δράσης στο σήμερα. Όπως οι ίδιοι αναφέρουν: «ποια είναι η σχέση μας σαν πολιτικά υποκείμενα με τους υπόλοιπους προλετάρους; Ποιος είναι ο ρόλος της προπαγάνδας και ποια τα όριά της; Με ποιους τρόπους μπορούμε να συμμετάσχουμε στους ταξικούς αγώνες και τι μας αναλογεί κατά την απουσία τους; Ποιες είναι οι δυνατότητες και ποιες οι αδυναμίες των συλλογικών επιχειρημάτων του χώρου; Ποιες μορφές οργάνωσης πρέπει να δοκιμάσουμε και τι είδους δράση μπορεί να είναι χρήσιμη για το παρόν και το μέλλον του ανταγωνισμού;» (Link, Νοέμβριος 2003, τχ. 3, σ. 4)*.

Στο σύντομο κείμενο του Miette εξετάζονται οι παράγοντες που διαμόρφωσαν το προλεταριάτο εκείνο που θα δημιουργήσει την εξέγερση του Πολυτεχνείου και τους αγώνες των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης, τα χαρακτηριστικά και οι διαφορές του από το προλεταριάτο της πριν της χούντας περιόδου, ο τρόπος με τον οποίο έδρασε σε σχέση με τις πολιτικές οργανώσεις της εποχής και όσα αυτές πρέσβευαν, αλλά και τους τρόπους οργάνωσης και τα ζητήματα που θα επιχειρήσει να θέσει σε σύγκριση με τα καθιερωμένα πολιτικά μορφώματα.

Έστω κι αν η συζήτηση γύρω από το ζήτημα του «πολιτικού» με το «κοινωνικό» δεν ολοκληρώνεται ποτέ στα πλαίσια της εν λόγω πολιτικής συλλογικότητας και παρά τη χρονική απόσταση, εντούτοις θεώρησα πως το κείμενο αυτό δεν άξιζε να παραμείνει αδημοσίευτο. Και αυτό όχι για λόγους «πληρότητας» ή «αποκατάστασης» της εικόνας**, αλλά κυρίως για να υπενθυμίσω πως πολλές από τις μορφές δράσης και οργάνωσης που γνωρίσαμε μέχρι τον Δεκέμβριο του 2008 δεν προέκυψαν σε κοινωνικό και πολιτικό κενό, αλλά αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης συζήτησης, μέρος της οποίας αποτελεί η συζήτηση για τη σχέση του «πολιτικού» με το «κοινωνικό». Αλλά γιατί θεωρώ εξίσου πως το ζήτημα της σχέσης μεταξύ του «πολιτικού» και του «κοινωνικού» ανεξάρτητα από τους όρους με τους οποίους τίθεται και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται ούτε έχει λήξει, ούτε έχει πάψει να απασχολεί ακόμα και τις πιο διαφορετικές πολιτικές συνιστώσες του «χώρου». Το να προσπαθούμε να γνωρίσουμε επομένως τη συζήτηση αυτή και να τη δούμε ιστορικά μέσα από τους σταθμούς, τις συνέχειες και τις ασυνέχειές της είναι ένας τρόπος να ξεκαθαρίσουμε πώς στεκόμαστε και πώς δρούμε απέναντι στους αγώνες του σήμερα. Τέλος, υπάρχει ένας ακόμη λόγος που θεωρώ πως αξίζει τον κόπο να διαβαστεί αυτό το κείμενο και αφορά όχι τόσο με τις απαντήσεις που επιχειρεί (που ούτως ή άλλως αξίζουν συζήτησης), όσο κυρίως με τον τρόπο με τον οποίο θέτει τα ερωτήματα αναζητώντας το μέλλον εκείνο που περιέχεται στο παρελθόν. Έχοντας αυτά κατά νου και χωρίς περιττά λόγια το κείμενο μπορεί τώρα να παραδοθεί στην κρίση των αναγνώστών.

F.G.A.,
Νοέμβριος 2010

* Από το τεύχος αυτό του περιοδικού υπάρχει δημοσιευμένο το κείμενο «Σημειώσεις για το συνδικαλισμό» στο μπλογκ <http://mutantjazz.blogspot.com>

** Εφόσον ήδη έχει δημοσιευτεί το κείμενο του συντρόφου Α. Α. «Reform or Revolution ? Η σχέση ανάμεσα στο "πολιτικό" και το "κοινωνικό" στα πλαίσια της Β' Διεθνούς». Ανεβασμένο υπάρχει στο black-tracker.gr.

Προλογικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί γράφτηκε πριν μερικά χρόνια με σκοπό να δημοσιευτεί στο 4ο τεύχος του περιοδικού Link, που εξέδιδε η ομάδα «σαλταρισμένοι εργάτες του τριτογενή τομέα» στην οποία και συμμετείχα. Τα λυπηρά γεγονότα που μεσολάβησαν και οδήγησαν στην διάλυση της ομάδας μας με έκαναν να μην έχω καμία διάθεση να ασχοληθώ με την δημοσίευση του. Παρόλα αυτά, σήμερα με παραίνεση του συντρόφου F.G.A. και μετά τα γεγονότα του Δεκέμβρη θέλησα να το παρουσιάσω γιατί φαίνεται πως έχει κάτι να προσφέρει στην ανάπτυξη της κριτικής μας. Όχι βέβαια γιατί οι σημερινές συνθήκες είναι απλώς ίδιες με τις συνθήκες της πρώτης περιόδου μετά την μεταπολίτευση. Θα μπορούσαμε να βρούμε ομοιότητες (η ύπαρξη πολλών μεταναστών, η κρίση αντιπροσώπευσης, μια τεράστια μάζα νεολαίας ουσιαστικά «αχαρτογράφητης», μεγάλες ταξικές αντιθέσεις και ένα πολιτικό προσωπικό της αριστεράς που στην πλειοψηφία του μιλάει με όρους μιας άλλης εποχής κ.α.), αλλά και μεγάλες διαφορές. Δεν νομίζω ότι σκοπός μας πρέπει να είναι μια απλή αναζήτηση ομοιοτήτων της σημερινής κατάστασης με κάποια άλλη, αλλά η εξάσκηση της κρίσης μας με την διερεύνηση σημαντικών κινηματικά ιστορικών περιόδων ώστε να μπορούμε και σήμερα σε πραγματικό χρόνο να αντιμετωπίζουμε τα ζητήματα που μας θέτουν οι αγώνες. Να βρίσκουμε δηλαδή τι συνιστά σε αυτούς απελευθερωτική δυνατότητα και τι είναι ικανό να τους περιχαρακώσει. Δεν θα αναφέρω εδώ τα συμπεράσματα που έβγαλα από την δική μου μελέτη αυτής της περιόδου. Και είναι σίγουρο ότι ορισμένες από τις εκτιμήσεις που έκανα τότε, δεν θα τις υποστήριζα και σήμερα. Για την κεντρική ιδέα όμως νιώθω μέρα με την μέρα όλο και πιο πεπεισμένος.

Miette,
Αθήνα, Σεπτέμβριος 2010

Η τετραετία που εγκαινιάστηκε με την εξέγερση του Πολυτεχνείου το 1973 και κορυφώθηκε με τις μεγάλες απεργίες του 1977 αποτελεί μια από τις πλουσιότερες κινηματικά περιόδους της σύγχρονης Ελλάδας συνισταμένη ενός κινήματος με τεράστια μαζικότητα, ενός κινήματος που η ποσοτική του έκταση υπήρξε εξίσου σημαντική με την ποιοτική του βαρύτητα. Με τα παραδείγματα που παραθέτουμε, αυτό προσπαθούμε να τεκμηριώσουμε. Κοντολογίς, ένα μεγάλο μέρος του ό,τι σήμερα θεωρούμε «πρόοδο» κατοχυρώθηκε μέσα από τους αγώνες εκείνης της περιόδου, αλλά, και δυστυχώς, ένα σημαντικό μέρος της σημερινής ήττας έλκει την καταγωγή του από τις αδυναμίες αυτών των αγώνων. Στο βαθμό λοιπόν, που θέλουμε να διερωτηθούμε για το «πολιτικό» και τις κοινωνικές του βάσεις είναι πρωτίστως σημασίας να αναζητήσουμε τους παράγοντες εκείνους που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση αυτού του κινήματος. Τα παρακάτω λοιπόν, ως θεωρηθούν ως μια συμβολή προς αυτή την κατεύθυνση.

I.

Ρίχνοντας μια πρώτη ματιά στα γεγονότα της περιόδου '73 -'77 μένουμε έκπληκτοι από το πλήθος των αγώνων, την ποικιλία τους και το ανεξέλεγκτο τους. Πίσω απ' αυτούς διακρίνουμε την μορφή του δημιουργού τους: έναν νέο προλετάριο. Σε αντίθεση με τις διάφορες κομματικές και ιδεολογικές αγιογραφίες που αναφέρονται στην εποχή θεωρούμε ότι οι μάχες που δόθηκαν όπως και εκείνοι που τις έδωσαν ήταν γέννημα της εποχής τους και των ταξικών της αντιθέσεων. Αυτές τις κοινωνικές συνθήκες που γέννησαν το κίνημα της εποχής πρέπει να δούμε αρχικά, έπειτα να αντιπαραθέσουμε τις πολιτικές μορφές οργάνωσης και έτσι να μπορέσουμε να αποφανθούμε αν, τι και πώς θα μπορούσε να γίνει αλλιώς. Έτσι χωρίς να υποστηρίξουμε ότι δίνουμε μια λεπτομερή περιγραφή των συνθηκών της εποχής απλώς θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε μερικούς παράγοντες που έπαιξαν, κατά την άποψή μας, σημαντικό ρόλο: η ραγδαία αστικοποίηση, η παγκόσμια «πολιτιστική επανάσταση» της εποχής, η ακμάζουσα ελληνική οικονομία σε συνάρτηση με την σχετική φτώχεια.

Η ραγδαία αστικοποίηση αποτελεί ένα στοιχείο με εξαιρετική σημασία. Ξεκινάει, *grosso modo*, μετά το τέλος του εμφυλίου και μειώνεται αισθητά μέσα στην δεκαετία του '80, με κορύφωση τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '70. Και είναι τόσο σημαντική διαδικασία γιατί δεν είναι μόνο το ότι διαμορφώνονται τα μεγάλα αστικά κέντρα όπως τα ξέρουμε σήμερα, με ότι αυτό σημαίνει κοινωνικά, αλλά και ότι εμφανίζεται ένας τεράστιος πληθυσμός εσωτερικών (και συχνά και εξωτερικών) μεταναστών. Άνθρωποι νέοι που φεύγουν από την κατεστραμμένη οικονομικά επαρχία για να «βρουν την τύχη τους» στην μεγάλη πόλη, είτε δουλεύοντας, είτε σπουδάζοντας, συχνά και τα δυο μαζί, που οι δεσμοί τους με την οικογένειά τους ατονούν, που όντας αναγκασμένοι να αντιμετωπίσουν ένα σκληρό περιβάλλον διαμορφώνουν σε νεαρή ηλικία χαρακτηριστικά ωριμότητας, υπευθυνότητας, αυτονομίας και δυναμισμού. Η απόσταση από το περιβάλλον διαπαιδαγώγησης θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την επαναξιολόγηση του παρελθόντος: νέοι αριστερών οικογενειών θα αναπτύξουν την κριτική τους σε σχέση με τις επιλογές του «κόμματος», που θα ήταν αδύνατη στο σφιχτό οικογενειακό-κομματικό πλαίσιο της εποχής, νέοι δεξιών οικογενειών θα ανακαλύψουν την «άλλη πλευρά» και τα δίκαιά της, νέες θα επανεκτιμήσουν τον ρόλο του πατέρα τους –δεξιού ή αριστερού– και θα θελήσουν, για τον εαυτό τους, μια μοίρα διαφορετική από εκείνη της μητέρας τους.

Ασφαλώς όμως τις περισσότερες φορές, δεν αρκεί να βρεθείς σε ένα περιβάλλον σχετικής αυτονομίας προκειμένου να συνειδητοποιήσεις την αλλοτρίωση που κυβερνά την ζωή σου. Είναι εξίσου σημαντικό να εμπνέσαι από ιδέες, να έχεις την αίσθηση ότι αποτελείς τμήμα ενός ρεύματος που περιλαμβάνει και άλλους, να μαθαίνεις τους τρόπους που έχουν βοηθήσει και άλλους στον αγώνα τους. Και αυτό θα επιτευχθεί τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης με την αποκατάσταση της επικοινωνίας με το εξωτερικό και την επαφή της ελληνικής κοινωνίας με τις ιδέες που είχαν αναπτυχθεί την προηγούμενη περίοδο παγκόσμια. Είτε μέσω των εξόριστων στο εξωτερικό που επιστρέφουν, είτε με την καθιέρωση της ελεύθερης διακίνησης των απόψεων που το κοινοβουλευτικό σύστημα έστω και με δυσκολία είναι αναγκασμένο να αποδεχτεί, θα σπάσει η απομόνωση που η χούντα είχε επιβάλει στην κοινωνία. Αυτή την «παγκόσμια επιρροή» δεν θα πρέπει όμως να την αντιλαμβανόμαστε τόσο σαν μια θεωρία γύρω απ' τον ταξικό ανταγωνισμό που έρχεται να εμπλουτίσει τον ντόπιο προβληματισμό, όσο σαν ένα κύμα αξιών που συνταράζει απ' τα θεμέλια

τις παρωχημένες σχέσεις που επικρατούσαν. Προτύπων που είχαν να κάνουν με την ελευθερία (αν και βασικά με την έννοια της «ελευθερίας στην κατανάλωση»), την αξία της κοινωνικής ανέλιξης και της επαγγελματικής καταξίωσης, την αξία του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξης ιδωμένης σαν τεχνολογικής-οικονομικής διαδικασίας [1]. Προτύπων πάντως, και αυτό είναι το σημαντικό, που δημιούργησαν μια έκρηξη προσδοκιών από τα κάτω, ήδη από την περίοδο της δικτατορίας και, κυρίως, κατά την μεταπολίτευση.

Αυτή η έκρηξη προσδοκιών θα συναντηθεί/ανατροφοδοτηθεί από δύο σημαντικές παραμέτρους οικονομικής φύσης: την αλματώδη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και, παράλληλα, την σχετική φτώχεια της κοινωνίας. Ενδεικτικά και πάλι θα αναφέρουμε ότι η ελληνική οικονομία κατέχει, μετά την Ιαπωνία και την Ισπανία, την τρίτη θέση σε ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ από τις χώρες του ΟΟΣΑ [2]. Η μέση ετήσια αύξηση του ΑΕΠ μεταξύ '59-'78 ήταν 6,3% (δεδομένου πως το '73 έχει ήδη προκύψει η πρώτη μεγάλη κρίση της περιόδου). Αυτή η ανάπτυξη του ελληνικού καπιταλισμού γίνεται σε συνθήκες προνομιακές για τα αφεντικά σε όλη την διάρκεια της περιόδου μετά το τέλος του εμφυλίου, σε βαθμό πράγματι πλήρους ασυδοσίας αφήνοντας τους εργάτες σε συνθήκες φτώχειας [3]. Αυτή η ένταση ανάμεσα στην ακμάζουσα ελληνική οικονομία και την εργατική φτώχεια θα είναι άλλος ένας σημαντικός παράγοντας πυροδότησης της δυσαρέσκειας της εποχής.

Η ανάπτυξη όμως του ελληνικού καπιταλισμού δεν είναι μια διαδικασία μόνο ποσοτική, αλλά και ποιοτική. Σε ό,τι αφορά το θέμα μας, θα αναφέρουμε δύο μόνο πλευρές αυτής της ανάπτυξης που θεωρούμε καθοριστικές: την ραγδαία ανάπτυξη του δευτερογενή αλλά και τριτογενή τομέα της παραγωγής, και την ανάπτυξη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Έτσι, από τα 14 ΑΕΙ που λειτουργούσαν στην χώρα το 1982 [4] τα 7 ιδρύθηκαν μεταξύ '58-'75. Ο αριθμός των φοιτητών από 58.000 το ακαδημαϊκό έτος '65-'66 έφτασε τις 70.000 το '71-'72 και τις 96.659 το '77-'78. Η σπουδάζουσα νεολαία μετατράπηκε έτσι από αμελητέα ποσοτική κοινωνική ομάδα, σε μαζική κοινωνική δύναμη [5]. Αυτή η αύξηση, που σήμανε την εδραίωση –στην Ελλάδα αντίστοιχα και με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές, και όχι μόνο, χώρες– του μαζικού πανεπιστήμιου, οφείλεται σε μια σειρά παραγόντων, αλλά απ' τη σκοπιά των αφεντικών, ο βασικότερος, ήταν η ανάγκη για ειδικευμένο εργατικό δυναμικό που θα στελέχωνε τις νέες επιχειρήσεις που θα δημιουργούνταν εκείνη την περίοδο.

Αυτή είναι και η δεύτερη εξαιρετικής σημασίας εξέλιξη της εποχής: όχι μόνο υπήρξε αύξηση των επιχειρήσεων, αλλά και ανάπτυξη της βιομηχανίας. Κατά την περίοδο '59-'77 υπάρχει αύξηση του ποσοστού του ΑΕΠ που οφείλεται στον δευτερογενή τομέα από 25,8% σε 33,3%, ενώ την ίδια περίοδο μείωση από 24,4% σε 16,6% του ποσοστού που προέρχεται από τον πρωτογενή [6]. Έτσι δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηρίξουμε ότι όλες οι μεγάλες βιομηχανίες που μας έρχονται στο νου ιδρύθηκαν εκείνη την περίοδο ('65-'75). Γύρω απ' τα μεγάλα αστικά κέντρα διαμορφώθηκαν συνθήκες παρόμοιες –αν και σε μικρότερη έκταση– με εκείνες που οδήγησαν στην δημιουργία των μεγάλων μαζικών εργατικών κινημάτων και στις προηγμένες βιομηχανικά χώρες της δύσης κατά την ίδια περίπου περίοδο.

Όπως είδαμε λοιπόν, υπήρχαν μια σειρά από παράγοντες που διαμόρφωσαν το προλεταριάτο των πρώτων χρόνων μετά την μεταπολίτευση, που το έκαναν δραστήριο και μαχητικό και όχι, όπως συχνά θέλουμε να πιστεύουμε, η ύπαρξη του ενός ή του άλλου κόμματος, η δράση αυτής ή εκείνης της οργάνωσης που με την προπαγάνδα και τις πρωτοβουλίες της «οργάνωσε» το προλεταριάτο. Η ύπαρξη και οι συγκεκριμένες επιλογές των οργανώσεων ασφαλώς και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των γεγονότων –και αυτό είναι το θέμα που πραγματευόμαστε στο δεύτερο μέρος αυτού του κεμένου. Όμως έχει εξαιρετική σημασία και πρέπει να τονιστεί ότι η πολιτική δράση πατούσε πάνω σε ένα διαμορφωμένο ήδη υπόστρωμα κοινωνικών συγκρούσεων και δεν ήταν απλώς έμπνευση κάποιων επαναστατών.

II.

Το μεγαλύτερο ίσως παράδοξο της μεταπολίτευσης είναι πως το τέλος της χούντας θα βρει την ελληνική κοινωνία σε μεγαλύτερη αναταραχή από εκείνη που επικρατούσε κατά την επιβολή της –εξαιτίας άλλωστε της οποίας επιβλήθηκε. Ας γίνουμε πιο συγκεκριμένοι. Η χούντα του '67 θα επιβάλλει μια στυγνή καταστολή στο μαζικό ταξικό και πολιτικό κίνημα της εποχής –που παρεμπι-

πτόντως θα είναι η πρώτη μαχητική εκδήλωση του νέου προλεταριάτου που είχε ήδη αρχίσει να διαμορφώνεται και γι' αυτό άλλωστε θα' χει πολλά χαρακτηριστικά που προμηνύουν το κίνημα της μεταπολίτευσης. Τα κόμματα της αριστεράς και του κέντρου θα σκορπίσουν. Καμιά πολιτική δύναμη δεν έδειχνε να έχει την δυνατότητα της οργάνωσης μιας αντίστασης απέναντι στην χούντα. Και όμως μέσα σε λιγότερο από δυο τετραετίες ένα νέο κίνημα είχε γεννηθεί και ένας γαλαξίας ομάδων και οργανώσεων δρούσε βάζοντας ρητά προτάγματα που πήγαιναν πολύ πιο μακριά από εκείνα του '65. Το γεγονός αυτό είναι παράδοξο όχι γιατί έτσι φαίνεται στον παρατηρητή του 2005, αλλά κυρίως γιατί έτσι φάνταζε στους σύγχρονους με τα γεγονότα: αν το '67 λέγαμε σε έναν αριστερό αγωνιστή, έναν αστό πολιτικό και ένα χουντικό καρναβανά ότι σε λιγότερο από 10 χρόνια η επαναστατική αριστερά θα είχε την δυνατότητα να διοργανώνει συγκρουσιακές διαδηλώσεις στο κέντρο της Αθήνας με χιλιάδες κόσμου ή ότι οι εργάτες θα έκαναν απεργίες-καταλήψεις εργοστασίων, θα στον πέραναγαν για τρελό.

Όμως, η διαλεκτική της ιστορίας, δηλαδή σε τελική ανάλυση η διαλεκτική της πάλης των τάξεων, είναι πιο πολύπλοκη, ευτυχώς, από όσο μπορούν να συλλάβουν οι όποιες εξουσίες. Έτσι, το γεγονός της καταστροφής των διάφορων κομματικών μηχανισμών που ηγεμόνευαν ως τότε στην εργατική τάξη (κυρίως το ΚΚΕ, αλλά και η ΕΚ), ενώ έχει σαν σκοπό να καταστρέψει τους πολλούς γύρω απ' τους οποίους αυτή οργανωνόταν, θα καταστρέψει παράλληλα και τους τρόπους διαμεσολάβησης της οργής του προλεταριάτου. Το γεγονός αυτό θα οδηγήσει στην εμφάνιση της παρέας ως κυρίαρχης μορφής οργάνωσης του προλεταριάτου στα χρόνια της χούντας [7].

«Εκπλήσσουν και βίαιη προδηλότητα, συνοπτική κρίση που θα καταθλίψει τις ευσυνείδητες ψυχές: το ζήτημα της ιστορίας του εργατικού κινήματος δεν τέθηκε ποτέ μέχρι σήμερα στα σοβαρά.»
Κ. Καστοριάδης, Η Πείρα του Εργατικού Κινήματος

Η παρέα είναι μια παροδική συσχέτιση ανθρώπων χωρίς γραφεία, αρχεία και εφημερίδες γι' αυτό και είναι καταδικασμένη να χάνεται στην ανωνυμία της ιστορίας –όπως άλλωστε και όλες οι άλλες «άτυπες» μορφές οργάνωσης του προλεταριάτου. Γι' αυτό και είναι πολύ δύσκολο να μάθουμε με λεπτομέρειες την ακριβή έκταση της δράσης των ανθρώπων που ήταν οργανωμένοι με αυτόν τον τρόπο. Όμως, περιδιαβαίνοντας όλα τα χρόνια από το '65 μέχρι και το '77, αλλά και αργότερα, βλέπουμε αυτούς τους ανθρώπους να εμφανίζονται συχνά-πυκνά με διάφορες αφορμές: τότε σαν ομάδα «προβοκατόρων» –που ήδη στα Ιουλιανά του '65 κάνει άνω κάτω την Αθήνα παρόλες τις φιλότιμες προσπάθειες των στελεχών της ΕΔΑ που θα προσπαθήσουν να καταστείλουν κάθε άγρια συμπεριφορά–, τότε σαν ανώνυμος προπαγανδιστής συνθημάτων κατά της χούντας ή και εκτελεστής δυναμικών ενεργειών για τις οποίες ποτέ δεν θα αναληφθεί η ευθύνη, τότε σαν αιφνίδια παρουσία σε μια διαδήλωση όπως τον Νοέμβριο του '73 όπου οι εργάτες βγαίνουν από τα καφενεία της Ομόνοιας κατά ομάδες και αναλαμβάνουν δράση, τότε σαν πρωταίτιοι ενός τσαμπουκά με τις δυνάμεις της τάξης ή με διάφορες αφορμές καθ' όλη την περίοδο μετά την χούντα και τουλάχιστον μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80. Αυτές οι παρέες που δημιουργούνται κάτω απ' τις πιο αντίξοες, φαινομενικά, συνθήκες θα αποτελέσουν τον κορμό των οργανωτικών μορφωμάτων που θα δημιουργηθούν εκείνη την εποχή και θα παίξουν πρωτεύοντα ρόλο στον ταξικό ανταγωνισμό κατά την διάρκεια της χούντας και μετά. Πρόκειται, ασφαλώς, κυρίως για φοιτητές που θα ριζοσπαστικοποιηθούν μέσα από τα γεγονότα των τελευταίων χρόνων της δικτατορίας. Θα είναι εκείνοι που θα στελεχώσουν αρκετά μαζικά –παρόλο που σε σύγκριση με τον συνολικό πληθυσμό της Ελλάδας αποτελούν οικτρή μειοψηφία– τις δραστηριότητες της λεγόμενης εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς.

Δεν έχει ιδιαίτερη σημασία αν οι οργανώσεις και οι ομάδες της, πέραν του ΚΚΕ, αριστεράς προέκυψαν αυτοφυώς ή γύρω από παλαιότερα οργανωτικά μορφώματα, κύκλους παλαιών συντρόφων κτλ. Σημασία έχει ότι η δημιουργία του «χώρου» θα είναι ήδη από τις αρχές του '70 γέννημα του προλεταριάτου –κυρίως της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Οι οργανώσεις της εποχής είναι ακολούθως αποτέλεσμα της δράσης αυτού του προλεταριάτου και των ιδιαίτερων κάθε φορά χαρακτηριστικών του και ως τέτοιες θα τις εξετάσουμε.

Τα γεγονότα που αναμφισβήτητα θα καθορίσουν την πολιτική πρακτική στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα στην Ελλάδα είναι το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα που δημιουργήθηκε την

περίοδο '41-'44 και ο εμφύλιος πόλεμος που ακολούθησε. Το πώς και το γιατί αποτελεί μια μεγάλη συζήτηση που ξεφεύγει από τους σκοπούς αυτού του κειμένου, αλλά μέσα από αυτές τις συνθήκες το ΚΚΕ βρέθηκε, αν και ηττημένο, να ηγεμονεύει την πολιτική του προλεταριάτου. Η δράση του στηρίζεται οργανωτικά σε ένα κομματικό μηχανισμό αφοσιωμένων στελεχών, «επαγγελματιών επαναστατών» κατά τα πρότυπα του μπολσεβίκικου κόμματος (του κόμματος «νέου τύπου» του Λένιν –βλέπε και το κείμενο για την Β Διεθνή*) που με αιχμή την ΕΔΑ –από το '53 και μετά– προσπαθεί να συσπειρώσει τα δυσαρεστημένα εργατικά και μικροαστικά στρώματα, που είχαν τεθεί στο περιθώριο από το αστυνομικό κράτος της δεξιάς και την οικονομική αναδιάρθρωση.

«Η αριστερά όλη αυτή την περίοδο αγωνίζεται για να αποσταθεροποιήσει και να καταργήσει το καθεστώς των έκτακτων νόμων, του κηδεμονευόμενου από το παλάτι κοινοβουλευτισμού και των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων. (...) Πίστευε παράλληλα η αριστερά ότι η κατάργηση του καθεστώτος των έκτακτων νόμων και του κηδεμονευόμενου κοινοβουλευτισμού θα άνοιγε τον δρόμο για την κοινωνική αλλαγή, για τον σοσιαλισμό. Και εγκλώβιζε τα οράματα της στην προοπτική του (αστικού) κράτους της «ισοπολιτείας» και του «δικαίου». Καθώς το «πολιτικοποιημένο» κράτος αναγνωρίζεται σαν κράτος ταξικό, σαν το κράτος της ολιγαρχίας, η Αριστερά προσβλέπει σ' ένα κράτος «εθνικό δημοκρατικό» που θα εκφράζει όλες τις τάξεις της ελληνικής κοινωνίας εκτός από την ταυτισμένη με τα ξένα συμφέροντα (και τους έκτακτους νόμους) ολιγαρχία.» Γ. Καναβάρος «Σημειώσεις για τη στάση της Αριστεράς απέναντι στο εργατικό κίνημα (1974-1981)», ΘΕΣΣΕΙΣ τευχ 2, 1983.

«Η πραγματοποίηση του προγράμματος της Εθνικής Δημοκρατικής Αλλαγής είναι δυνατή μόνο όταν από την εξουσία απομακρυνθεί η ξενόδουλη πλουτοκρατική ολιγαρχία και έρθουν στην εξουσία οι νέες κοινωνικές δυνάμεις, η εργατική τάξη, η αγροτιά, τα μεσαία στρώματα των πόλεων, η εθνική αστική τάξη...» Πρόγραμμα του ΚΚΕ (8ο συνέδριο 1961) (παρατίθεται στο προηγούμενο)

Η ηγεμονία του ΚΚΕ έχει σαν συνέπεια κάθε προσπάθεια προλεταριακής οργάνωσης, τουλάχιστον μέχρι το '67, να προκύπτει είτε στην επικράτεια του, είτε σαν διάσπασή του. Παρόλες όμως, τις κάθε φορά, πολιτικές διαφωνίες, ο σκληρός πυρήνας θα παραμένει ουσιαστικά ο ίδιος. Φτάνοντας λοιπόν στην δικτατορία θα βρούμε διάφορες αντιστασιακές οργανώσεις με αριστερές αναφορές, από τον Ρήγα μέχρι το ΠΑΚ, να υιοθετούν την ιεραρχική οργάνωση των ειδικών της πολιτικής που σκοπό έχουν να παρεμβαίνουν παραδειγματίζοντας, κινητοποιώντας, διαφωτίζοντας τις μάζες προκειμένου να οργανωθούν ενάντια στο κράτος των συνταγματαρχών –που θεωρούνταν ευθεία συνέχεια του εμφυλιακού και μετεμφυλιακού κράτους έκτακτης ανάγκης. Σκοπός τους να πραγματοποιήσουν την λαϊκή επανάσταση με τη μορφή της επανάληψης του εμφυλίου πολέμου, αυτή την φορά όμως, υπό την καθοδήγηση του «σωστού» κόμματος. Μέσα σ' αυτή την ανάλυση αντίπαλα κοινωνικά υποκειμένα δεν θεωρούνταν ο εργάτης και το αφεντικό, ο προλετάριος και η όποια εξουσία, αλλά ο αριστερός και ο δεξιός, ο φτωχός και ο πλούσιος, ο πατριώτης και ο ξενόδουλος. Επόμενο ήταν εκείνοι που φαντάζονταν ότι η αντίσταση στη χούντα θα περνούσε μέσα από την ενδυνάμωση των αντιστασιακών ένοπλων οργανώσεων και την, υπό την καθοδήγησή τους, λαϊκή επανάσταση να αιφνιδιαστούν από τα γεγονότα του Νοέμβρη του '73. **Δεν υπάρχει ούτε μια αράδα γραμμένη πιο πριν από τις, ούτως ή άλλως πάντα αισιόδοξες, αριστερές οργανώσεις της εποχής που να υποστηρίζει ότι είναι δυνατή μια τριήμερη εξέγερση στο κέντρο της Αθήνας, και μάλιστα χωρίς να βρίσκεται υπό την καθοδήγηση κανενός κόμματος και καμιάς στρατιάς στελεχών.** Κοντολογίς, ο Νοέμ-

* Παραπομπή στο κείμενο «Reform or Revolution ? Η σχέση ανάμεσα στο “πολιτικό” και το “κοινωνικό” στα πλαίσια της Β' Διεθνούς», του Α. Α. που προοριζόταν να αποτελέσει τη δεύτερη συμβολή πάνω στο αφιέρωμα για το ίδιο θέμα του περιοδικού Link και που πλέον υπάρχει δημοσιευμένο στο black-tracker.gr

βρης του '73 θα πιάσει στον ύπνο τόσο τους φασίστες, όσο και τους οργανωμένους αριστερούς, εκ των οποίων μόνο οι συνεπέστεροι θα θελήσουν να κάνουν την αυτοκριτική τους και να επαναδιαμορφώσουν την πολιτική τους αντίληψη, αφομοιώνοντας τα συμπεράσματα.

Για την μεγάλη πλειοψηφία όμως των οργανώσεων της άκρας αριστεράς τα γεγονότα αυτά δεν θα επιφέρουν καμιά ουσιαστική αλλαγή στον πυρήνα της άποψής τους: το καθεστώς της μεταπολίτευσης θεωρούνταν μια απλή παραλλαγή του χουντικού καθεστώτος, η χώρα παρέμενε υπό αμερικανική κατοχή, η πατρίδα της εαμικής επανάστασης ήταν καταδικασμένη να ξεπουλιέται από και στους μπερλιαστές (όπως θεωρούνταν ότι συνέβη στην Κύπρο) και το κυριότερο, αφού το καθεστώς δεν είχε αλλάξει ουσιαστικά, ο Νοέμβρης πέρα από το ότι κατέδειξε το ανερχόμενο αγωνιστικό φρόνημα των μαζών δεν ήταν παρά μια ήττα που αποδείκνυε την έλλειψη ισχυρού κόμματος/οργάνωσης με την δυνατότητα σωστής καθοδήγησης των μαζών. Ακραία και πιο τραγική μορφή πολιτικής αντίληψης και δράσης αυτής της κατεύθυνσης θα αποτελέσουν ασφαλώς οι ένοπλες οργανώσεις, που, αφού πρώτα αποκοπούν από τις ζωντανές κινηματικές διαδικασίες και συνεισφέρουν στην πολιτικοποίηση/ιδεολογικοποίηση της σύγκρουσης με τα αφεντικά, στο τέλος, όσες επιμείνουν, θα αποκοπούν από την πραγματικότητα γενικώς. Τα πράγματά όμως ήταν πράγματι διαφορετικά μετά την αποκατάσταση της αστικής νομιμότητας και όσοι από τους αγωνιστές το ένιωσαν (έστω κι αν και μπορεί να μην το θεωρητικοποίησαν σε ικανοποιητικό βαθμό) βοήθησαν στο στήσιμο των οργανωτικών μορφωμάτων με την μεγαλύτερη σημασία για το κίνημα της εποχής: των εργοστασιακών σωματείων.

Τα εργοστασιακά σωματεία υπήρξαν οργανωτικά η γόνιμη μετεξέλιξη των άγριων απεργιών που θα άρχιζαν να ξεσπούν σποραδικά σε διάφορες επιχειρήσεις αμέσως μετά την πτώση της χούντας. Αποτελούν ουσιαστικά μια εναλλακτική λύση για τους εξοργισμένους προλετάριους που δεν έχουν καμιά εμπιστοσύνη στα επίσημα κλαδικά συνδικάτα που για την εξυπηρέτηση των στενών κομματικών τους συμφερόντων μονοπωλούνταν από την δεξιά και το ΚΚΕ: για τους μεν καραμανλικούς για την σταθεροποίηση του εύθραυστου νέου καθεστώτος, για τους δε ΚΚΕδες για την έμπρακτη επίδοση πιστοποιητικών νομιμοφροσύνης. Χωρίς να αποτελούν τα μοναδικά οργανωτικά σχήματα που θα προκύψουν από τους αγώνες της εποχής (οι διάφορες επιτροπές π.χ. κατοίκων, διαρκείς συνελεύσεις για διάφορα ζητήματα, συντονιστικά, κυρίως στους φοιτητές, αλλά και προλεταριακές ομάδες που εκείνη την εποχή αρχίζουν να εμφανίζονται) αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής εξαιτίας του ότι συγκρότησαν τη ραχοκοκαλιά του εργατικού κινήματος θέτοντας με συνέπεια, διάρκεια και μαχητικότητα τα προτάγματα μιας πραγματικά κομμουνιστικής πολιτικής: εξισωτισμός, άμεση δημοκρατία, ταξική αλληλεγγύη –και δυστυχώς πιο σπάνια– διεθνισμός. Κυρίως όμως, σε αντίθεση με ό,τι διαδίδει η διάφορων πολιτικών αποχρώσεων προπαγάνδα, το βάρος της δράσης τους το σίκωναν οι ίδιοι οι εργάτες τόσο από πλευράς άποψης, όσο και από πλευράς πρακτικής και όχι κάποια οργάνωση. Χαρακτηριστικό, ίσως, παράδειγμα η πανεργατική απεργία και συλλαλητήριο της 25/05/76 ενάντια στον νόμο 330/76 που ποινικοποιούσε ουσιαστικά τα εργοστασιακά σωματεία απαγορεύοντας οποιαδήποτε μορφή μη κλαδικού συνδικαλισμού. Αξίζει έτσι να σκεφτούμε πάνω στην σχέση που ανέπτυξαν οι οργανώσεις και τα μέλη τους με αυτές τις εργατικές οργανώσεις, πώς τις αντιμετώπιζαν, τι προσδοκούσαν απ' αυτές.

Παρ' ότι, όπως προαναφέραμε, οι οργανώσεις συσπείρωναν κυρίως την ριζοσπαστική νεολαία και φοιτητές, αρκετά μέλη τους ενεπλάκησαν στο εργατικό κίνημα. Βοηθώντας αρχικά στο στήσιμο των εργοστασιακών σωματείων τα έβλεπαν σαν εναλλακτική λύση στον ηγεμονευμένο από το ΚΚΕ και την δεξιά, επίσημο συνδικαλισμό. Παράλληλα όμως, και σαν πεδίο προώθησης των προγραμματικών των οργανώσεών τους. Και αυτό ασφαλώς δεν είναι από μόνο του αρνητικό αφού αποτελεί την βάση των πολιτικών διαδικασιών. Αρνητικό αντίθετα ήταν ότι αυτό έγινε χωρίς να θέτουν σε πρώτη προτεραιότητα την αυτονομία των διαδικασιών των εργοστασιακών σωματείων και την αναγκαιότητα προώθησής τους. Τελικά, δεν θα ήταν λάθος να συμπεράνουμε ότι εκτός από τις περιπτώσεις που παρασύρονταν απ' τα γεγονότα, και έχοντας όπως προείπαμε την άποψη ότι το ζήτημα ήταν κυρίως η στρεβλή πολιτική φύση του καθεστώτος στην Ελλάδα που είχε τις όποιες οικονομικές και κατ' επέκταση ταξικές συνέπειες (φτώχεια, άσχημες συνθήκες εργασίας, μεγάλη ανισοκατανομή του πλούτου κτλ.) το πρόγραμμά τους υποδείκνυε ότι οι αγώνες των σωματείων δεν ήταν παρά το στήριγμα του πολιτικού αγώνα, που ήταν εξάλλου ο κατεξοχίαν αγώνας. Αυτός είναι και ο λόγος επίσης που από το '77 και ύστερα όλο και περισσότερο τα πολιτικά υποκείμενα νιώθουν να έλκο-

νται από τα κατεξοχόν πολιτικά ζητήματα της εποχής όπως το αντιπρομοκρατικό, την καταστολή [8] και το αντι-μπεριαλιστικό. Ή ακόμα και όταν προσεγγίζουν εργατικούς αγώνες δίνουν βάρος στην πολιτική τους πλευρά και όχι την ταξική.

...συμπερασματικά

«Η παράδοση από όλες τις πεθαμένες γενεές βαραίνει σαν εφιάλτης πάνω στα μυαλά των ζωντανών. Και ίσα-ίσα όταν φαίνονται να ασχολούνται για να ανατρέψουν τους εαυτούς τους και τα πράγματα και να φτιάξουν κάτι που δεν υπήρχε ακόμα, σε τέτοιες ίσα-ίσα εποχές επαναστατικής κρίσης, επικαλούνται με αγωνία τα πνεύματα του παρελθόντος στην υπηρεσία τους, δανείζονται τα ονόματά τους, τα πολεμικά τους συνθήματα, τις φορεσιές τους για να παρουσιάσουν μ' αυτή τη μεταμφίεση, που την έκανε ο χρόνος σεβάσμια και μ' αυτή τη δανεισμένη γλώσσα, αυτή την καινούργια σκηνή της παγκόσμιας ιστορίας». Κ. Μαρξ, Η 18η Μπρυμέρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη

Είδαμε σχηματικά τους κύριους κοινωνικό-πολιτικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν το κίνημα από το '73 μέχρι το '77, σκοπεύοντας να βγάλουμε χρήσιμα συμπεράσματα για την συνάρθρωση της πολιτικής με τις κοινωνικές συνθήκες. Τα συμπεράσματα ασφαλώς δεν μπορούν να γενικευτούν για κάθε ιστορική περίοδο και κάθε κοινωνία. Κάθε τέτοια μελέτη το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να δείχνει δυνατότητες που έχουν αναδειχθεί ιστορικά και να βοηθά στην εξάσκηση της κρίσης μας. Αυτή τη σχέση θεωρούμε πως πρέπει να έχει ένα κίνημα με την ιστορία του. Καταλήγοντας λοιπόν για το κίνημα που μελετήσαμε θα λέγαμε ότι ενώ κοινωνικά είχε τις βάσεις του στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν, εντούτοις από το '60 και ύστερα, και με μεγαλύτερη ταχύτητα μέσα στη χούντα, συναντήθηκε με πολιτικές μορφές που στηρίζονταν σε συμπεράσματα, αναλύσεις, συνθήματα και οργανωτικά σχήματα που είχαν καθιερωθεί, καλώς ή κακώς, σε μια άλλη εποχή.

Έτσι, για κάποιον που θα έκανε ένα γρήγορο πέρασμα με το βλέμμα του στην κινηματική ιστορία από το '60 μέχρι τα τέλη του '70 θα είχε την αίσθηση ότι, πριν και κατά τη διάρκεια της χούντας, η ταξική σύγκρουση στην Ελλάδα έμενε συγκαλυμμένη πίσω από πολιτικές συγκρούσεις (για τον εκδημοκρατισμό, το κυπριακό, ο «ανένδοτος» κτλ.) που οι ηγεμονεύουσες πολιτικά δυνάμεις, για προφανείς λόγους, συντηρούσαν. Τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης θα αναπτυχθεί, μέσα από τα νέα προλεταριακά υποκείμενα (νέοι, βιομηχανικοί εργάτες, γυναίκες, φοιτητές), ένα αυτόνομο ταξικό κίνημα όπου όταν για διάφορους λόγους θα γνωρίσει την ήττα, θα οδηγήσει στον διαχωρισμό των μερών του και τελικά στην παλινόρθωση της πολιτικής σαν μιας σφαιράς διαχωρισμένης από το ταξικό. Από εκείνους που ενεπλάκησαν στα γεγονότα της εποχής, θεωρούμε πως τρεις είναι οι στάσεις εκείνες με ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Η πρώτη είναι εκείνη που θα φέρει το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το '81. Δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηρίξουμε ότι τα στελέχη του ήταν εκείνα που είχαν, ήδη από το '75, την πιο εύστοχη ανάλυση γύρω από το ποιες ήταν οι ανερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις και τάσεις της εποχής, αλλά κυρίως ότι η πιο κατάλληλη δύναμη για την καθυστότηση του προλεταριάτου στις νέες συνθήκες δεν ήταν τόσο η καταστολή, όσο η αφομοίωση. Αυτή η διαχείριση είναι που από το '81 θα βάλει πραγματικά τέλος στα κινήματα της εποχής και όχι η ήττα του '77, που αν δεν είχε μεσολαβήσει η σοσιαλδημοκρατία δεν έχουμε λόγο να πιστεύουμε ότι θα ήταν προσωρινή. Κύρια τακτική της θα είναι η ακραία πολιτικοποίηση των όποιων ζητημάτων –πόλωση ονομάστηκε.

Η δεύτερη στάση είναι εκείνη της συντριπτικής πλειοψηφίας των οργανώσεων της αριστεράς που παρ' ότι θα συνεχίσουν όλο και περισσότερο να πολιτεύονται με όρους αστικοδημοκρατικούς, διακηρύσσουν όλο και πιο μεγαλόστομα ότι σύντομα επίκειται μια επιστροφή στο εμφυλιοπολεμικό αστυνομικό κράτος, κάνοντας σημαία της προπαγάνδας τους τις αυταρχικές υπερβολές των καθηστώτων και αδιαφορώντας για τις σύγχρονες συνθήκες εκμετάλλευσης και μεθόδους χειραγώγησης, μένοντας τελικά σε συνεχώς μεγαλύτερη κοινωνική απομόνωση –εκτός ίσως από τις περιπτώσεις που το καθεστώς τις κινητοποιεί χωρίς να το αντιλαμβάνονται, εκμεταλλεύόμενο τα κοινότοπα πλέον αντανάκλαστικά τους, για την εξυπηρέτηση των σχεδιασμών του.

Η τρίτη και εξαιρετικά μειοψηφική, αλλά ταυτόχρονα εξαιρετικά σημαντική, πολιτικά στάση είναι αυτή κάποιων τροτσικιστικών και αναρχικών ομάδων, όπως και κάποιων ομάδων της ανα-

νεωτικής αριστεράς, που θα προσπαθήσουν όλο το προσεχές διάστημα να θέτουν ζητήματα από ταξική σκοπιά και να αναζητούν την σύνδεση της δράσης τους με τις καθημερινές συγκρούσεις του καιρού τους.

Ωστόσο, αδυσώπητος κριτής όλων ασφαλώς παραμένει η ιστορία. Ωστόσο, το γιατί και το πώς αυτή η τάση έμεινε μειοψηφική, ακόμα και μέσα στον «χώρο», αποτελεί θέμα μιας άλλης έρευνας. Όπως και να 'χει όμως, ισχύει και για σήμερα αυτό που ο Μαρξ έγραψε για τον 19ο αιώνα: «Η κοινωνική επανάσταση του 19ου αιώνα δεν μπορεί να αντλήσει την ποιότητα της από το παρελθόν, μα μόνο από το μέλλον. Δεν μπορεί να αρχίσει από τον ίδιο τον εαυτό της αν δεν σβήσει όλες τις προλήψεις σχετικά με το παρελθόν. Οι προηγούμενες επαναστάσεις είχαν ανάγκη από κοσμοϊστορικές αναμνήσεις για να θολώσουν το περιεχόμενό τους. Η επανάσταση του 19ου αιώνα πρέπει να αφήσει τους νεκρούς να θάψουν τους νεκρούς τους για να φτάσει στο δικό της περιεχόμενο». Κ. Μαρξ, Η 18η Μπρυμέρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη

Σημειώσεις

[1]. Ας αναλογιστούμε μόνο ότι η εξέγερση του Νοέμβρη του '73 ξεκίνησε σε ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα που πρέσβευε αυτές ακριβώς τις αξίες.

[2]. Γ. Μηλιός, «Έκσυγχρονισμός» ή (και) οικονομική ανάπτυξη – Η σταθεροποίηση του αστικού «κράτους δικαίου», ΘΕΣΕΙΣ, τευχ.1, 1982.

[3]. Αγοραστική δύναμη μισθών και ημερομισθίων

Πόλη	Αθήνα	Μαδρίτη	Παρίσι	Δουβλίνο	Μιλάνο	Λονδίνο	Ντίσελτορφ
Ώρες που χρειάζονται για να αγοραστεί το σύνολο τροφίμων και υπηρεσιών	207,5	158,0	149,0	137,6	137,4	124,3	99,6

Οικονομικός Ταχυδρόμος 16/12/76, όπως παρατίθεται στο Σ. Σακελαρόπουλος, Η Ελλάδα στη μεταπολίτευση – Πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις 1974-1988, Λιβάνη. Το γεγονός ότι συγκρίνεται η αγοραστική δύναμή των ελλήνων με των ευρωπαίων και προκύπτει ότι η ελληνική κοινωνία ήταν στην πλειοψηφία της φτωχή, ίσως να φαίνεται αυθαίρετο. Γιατί θα πρέπει να γίνει η σύγκριση με αυτές τις χώρες και όχι με εκείνες τις Αφρικές για παράδειγμα; Άλλωστε γιατί θα πρέπει να θεωρείται φτωχός εκείνος που δεν έχει τη δυνατότητα να αγοράζει; Μπορεί να καλλιεργεί αυτά που χρειάζεται ή να τα κατασκευάζει ο ίδιος, πράγμα που συνέβαινε σε σημαντικό βαθμό στην Ελλάδα την περίοδο που εξετάζουμε. Η σύγκριση όμως είναι δικαιολογημένη γιατί στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν μας ενδιαφέρει κατά πόσο οι έλληνες ήταν φτωχοί με έναν απόλυτο τρόπο (ο εργάτης είναι ούτως ή άλλως φτωχός με τρόπο απόλυτο – η φτώχεια του είναι ότι είναι αναγκασμένος να πουλάει τον εαυτό του για να ζήσει), κατά πόσο επιβίωναν δηλαδή ή στερούνταν, αλλά κατά πόσο τους δημιουργούνταν προσδοκίες ανεκπλήρωτες. Όπως όμως προείπαμε εκείνη την περίοδο η ελληνική κοινωνία περνάει στην «απόλυτη πολιτιστική επιρροή της δύσης», κοιτάζει προς τις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες και αρχίζει να νιώθει ότι «ανήκει εις την δύσιν» και, ως εκ τούτου, από τότε και έπειτα ο πληθυσμός της θα νιώθει ότι ζει σε μια «καθυστερημένη ευρωπαϊκή χώρα» και όχι μια «προχωρημένη μεσογειακή», «άνετη βαλκανική», ή «κωλόφαρδη αφρικανική».

[4]. Γ. Μηλιός, ο.π.

[5]. Υπάρχει μια πληθώρα μελετών σχετικά με το ιδιόμορφο της «φοιτητικής κατάστασης» και γι' αυτό δεν θεωρούμε σκόπιμο να επεκταθούμε εδώ. Θα θέλαμε μόνο να ξεκαθαρίσουμε ότι δεν εννοούμε ότι η φοιτητική ανταρσία του '60 και '70 ήταν μια απλή συνέπεια της αύξησης του αριθμού των φοιτητών – ο σημερινός αριθμός των φοιτητών είναι άλλωστε μεγαλύτερος χωρίς να υπάρχουν τα ίδια αποτελέσματα. Το ότι όμως έγινε δυνατό η φιγούρα του φοιτητή να παίξει σημαντικό ρόλο στα γεγονότα της εποχής, αυτό πράγματι θα ήταν αδύνατο άλλοτε.

[6]. Γ. Μηλιός, ο.π.

[7]. «Οι μάζες στερημένες από τα αστικοκοινοβουλευτικά μέσα έκφρασης τους καταφεύγουν σε μορφές οργάνωσης που επιβάλλονται από τις συνθήκες που επικρατούν. Έτσι στο διάστημα αυτό κυριαρχικό γεγονός είναι η λειτουργία της παρέας.» «Νοέμβρης '73 - αυτοί οι αγώνες συνεχίζονται δεν εξαγοράζονται δεν δικαιώθηκαν» Αυτόνομη Πρωτοβουλία Πολιτών, σελ.9.

[8]. Την ίδια εποχή που θα ξεκινήσει η σειρά των διώξεων για την υπόθεση Κασσίμη μαινεται και ο πόλεμος γύρω απ' τις διώξεις αγωνιστών με βάση τον νόμο 330/76. Θα ήταν άραγε παρακινδυνευμένο να εκτιμήσουμε με τα λιγοστά στοιχεία που έχουμε ότι την ενεργητικότητα των πολιτικών

αγωνιστών απορρόφησε, κατά βάση, η πρώτη υπόθεση και πολύ λιγότερο η δεύτερη; Έχουμε την αίσθηση ότι ακόμα και το ενδιαφέρον για την υπόθεση του ν.330 γινόταν με την λογική ότι αποτελεί μια έκφραση της γενικευμένης, κατά τα άλλα, αστυνομικής επίθεσης που δέχονταν οι αγωνιστές από το κράτος και της οποίας πιο εξόφθαλμη περίπτωση αποτελούσε οι διώξεις για τις ένοπλες οργανώσεις και όχι σαν ένα χτύπημα του κράτους στο πιο προχωρημένο και με προοπτική κομμάτι του κινήματος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στιγμές της εποχής – μερικά ντοκουμέντα που διαφωτίζουν το θέμα

«Το μεγάλο πρόβλημα που με απασχολούσε κατά τη διάρκεια της δικτατορίας είχα επισημάνει ότι το μεγάλο έγκλημα της χούντας ήταν η αποκοπή των νέων από τις παλαιότερες γενιές. Τόνιζα ότι η αντίθεση των νέων έναντι της δικτατορίας ήταν ενδεχόμενο να τους παρασύρει σε ακραίες κομμουνιστικές θέσεις». Γεώργιος Ράλλης, Πολιτικές εκμυστηρεύσεις 1950-1989 εκδ. Προσκήνιο, παρατίθεται στο «Η συκοφαντημένη μεταπολίτευση», Ιός της Ελευθεροτυπίας 29/09/2002 (το συντακτικό δικό του)

«(...) Καμιά πολιτική οργάνωση, κόμμα, επαναστατικό επιτελείο δεν μπορεί να ισχυριστεί πως προέβλεψε, οργάνωσε ή καθοδήγησε την εξέγερση.(...)

Εμείς το «Κίνημα της 20ης Οκτώβρη» που δεν ισχυριζόμαστε ότι έχουμε την ιστορική αλήθεια στην τσέπη, μιλάμε καθαρά: Στις κρίσιμες στιγμές της Λαϊκής εξέγερσης, όταν η επαναστατική βία κλήθηκε να αντιμετωπίσει την πάνοπλη φασιστική βία, όταν στήθηκαν τα οδοφράγματα μπροστά στα τανκς, όταν εργάτες και φοιτητές σπλίστηκαν με ξύλα, πέτρες, σίδηρα και μολότοφ, όταν η Αθήνα γέμισε με πυροβολισμούς καπνούς και φωτιές, όταν τα φασιστικά αυτόματα και πολυβόλα θέρριζαν τους διαδηλωτές, εμείς το Κίνημα 20ης Οκτώβρη και οι άλλες επαναστατικές οργανώσεις που βλέπουμε την ένοπλη πάλη σαν πρωταρχικό στοιχείο της διαδικασίας για την σοσιαλιστική επανάσταση, βρεθήκαμε ανεπαρκείς και απροετοίμαστοι. Διαπιστώνουμε πως τώρα, περισσότερο από ποτέ, χρειάζεται να εντεινουμε τις προσπάθειές μας για να 'ναι το λαϊκό κίνημα σε θέση να απαντήσει στην ένοπλη βία του φασισμού, για να πάψουν οι βασανιστές, οι χαφιέδες, οι στρατιωτικοί και οι πολιτικάντες να δρουν ατιμώρητοι και ανενόχλητοι (...). Παρίσι, 30-11-73 Κίνημα 20ης Οκτώβρη [για την εξέγερση του Νοέμβρη του '73]

«Η ομάδα ΑΡΗΣ του Ρήγα Φεραίου – όπως και άλλες απ' τις επαναστατικές αντιστασιακές οργανώσεις – εμφανίστηκε σε μια ορισμένη φάση του κινήματος, απ' την κατανόηση πως στην Ελλάδα η τελική σύγκρουση θα είναι ένοπλη, ενάντια στους καταπιεστικούς μηχανισμούς της ελληνικής κοινωνίας και του ιμπεριαλισμού, κι απ' την ανάγκη της προετοιμασίας από τώρα αυτής της σύγκρουσης.(...)

Η πολιτική της δράση [της ομάδας Άρης] χαρακτηρίζεται από μια βασική αντίφαση: απ' την μια μεριά στα θεωρητικά κείμενα αναφορά στο ταξικό περιεχόμενο της επαναστατικής αλλαγής, κι απ' την άλλη δράση που βασίζεται στη μαχητική ενέργεια, στην παραδειγματική ενέργεια, που μπορεί να συγκινήει συναισθηματικά, αλλά επειδή δεν βγαίνει από μια γενικότερη πολιτική πραχτική και κυρίως επειδή δεν αντιστοιχεί συγκεκριμένα στις επιμέρους συγκρούσεις σε ένα καθορισμένο μαζικό χώρο, και επειδή οργανωτικά γίνεται έξω απ' αυτόν, δεν μπορεί να είναι στοιχείο που προωθεί πολιτικά τον κόσμο.(...)

Νοέμβρης '73 Αυτόνομη Ομάδα Άρης του Ρ.Φ.

04/10/74 Έχει αναφερθεί αρκετές φορές αλλά καλό είναι να υπενθυμίζεται: η πρώτη απεργία της μεταπολίτευσης ξεσπάει στη National Can στην Ελευσίνα. Πέραν του ότι είναι αυτόνομη, σημαντικό είναι επίσης ότι γίνεται από έλληνες και πακιστανούς εργάτες μαζί, σπάνια επίδειξη διεθνιστικής αλληλεγγύης.

03/12/74 Απεργία διαρκείας στην Ολυμπιακή και πορεία 6000 εργαζομένων στο κέντρο της Αθήνας με ατμία την απόλυση 500 εργαζομένων μέσα σ' ένα μήνα. Ένα απ' τα κεντρικά συνθήματα: «Απόφαση: ή όλοι στη δουλειά μας ενωμένοι ή όλοι στο δρόμο τιμημένοι»

10/12/74 Οι 360 σπουδάστριες της σχολής μαιών του «Έλενα» κατεβαίνουν σε απεργία ενάντια στις αφόρητες συνθήκες σπουδών και διαβίωσης. Στις 13 κάνουν μεγάλη συγκέντρωση έξω από το μαιευτήριο υπό αστυνομική παρουσία, ενώ οι φοιτητές της ιατρικής κατεβαίνουν σε 24ωρη αποχή συμπαράστασης. Στις 18 κατεβαίνουν σε απεργία και οι σπουδάστριες του «Αλεξάνδρα» ενώ η διευθύντρια του Έλενα στέλνει επιστολές στους γονείς των σπουδαστριών για να τις πιέσει. Στις 21 τελειώνει η απεργία στο Έλενα με ικανοποίηση κάποιων αιτημάτων. Στο Αλεξάνδρα ζητούν γραπτές εγγυήσεις για να σταματήσουν. Εισβάλλουν αστυνομικές δυνάμεις τις ξυλοκοπούν άγρια και η απεργία σταματά. Τον Απρίλιο του '75 ξεκινούν και πάλι αποχές στο Έλενα. Στις 15/5/75 μετατρέπουν την διαμαρτυρία σε απεργία πείνας. Την επόμενη η συγκέντρωση συμπαράστασης μπροστά στο Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών καταλήγει σε συμπλοκές

και συλλήψεις. Στις 18/5 νέες συμπλοκές νέες συλλήψεις. Στις 19/5 νέα επίθεση της αστυνομίας στον χώρο που απεργούν οι μαιές. Στις 21/5 το υπουργείο δέχεται όλα τα αιτήματα των μαιών αφού εντωμεταξύ πολλές έχουν οδηγηθεί λιπόθυμες στο νοσοκομείο.

01/10/74 Μεγάλη διαδήλωση από τα προπύλαια στην αμερικάνικη πρεσβεία με αφορμή τα γεγονότα στην Κύπρο. Θα συμμετέχουν όλες οι οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς και αναρχικοί, θα συσπειρώσει 20.000 κόσμου παρά την αστυνομική απαγόρευση και κύρια συνθήματα θα είναι: Κάτω τα χέρια απ' την Κύπρο, Όχι διχοτόμηση, Όχι ομοσπονδία, Έξω οι αμερικάνοι. Το «διεθνιστικό» μήνυμα της κινητοποίησης δεν θα στηριχθούν οι αστοί – που την ίδια περίοδο όμως θα κάνουν πράξη ένα από τα πάγια αιτήματα της επαναστατικής αριστεράς του τόπου μας, βγάζοντας την Ελλάδα από το ΝΑΤΟ, χωρίς να προβληματίζονται σε τίποτα τους αντιιμπεριαλιστές θιασώτες της θεωρίας περί εξαρτημένης Ελλάδας. Αλλά κάποιιοι θα βλέπουν αρκετά μακριά: στη διαδήλωση θα συμμετέχει με την νεολαία του το ΠΑΣΟΚ, μοναδικό απ' τα επίσημα κόμματα...

20/03/75 Γιατροί, νοσοκόμες και λοιπό προσωπικό του ΚΑΤ απεργούν ζητώντας την απομάκρυνση της διοίκησης. Ειδικά συνεργία των απεργών φροντίζουν τους ασθενείς, ασθενείς κάνουν απεργία πείνας σε συμπαράσταση στους απεργούς. Παρόμοια αλληλεγγύη θα επιδείξουν και οι ασθενείς του Ευαγγελισμού που στις 17/07/75 θα κατέβουν σε πορεία συμπαράστασης στους απεργούς γιατρούς. Στις 27/03 ο υπουργός προεδρίας Γ. Ράλλης θα δηλώσει στην τηλεόραση ότι: «...Παρακινείται των απεργιών είναι ανεύθυνα στοιχεία. Οι απεργίες δεν καθοδηγούνται από τα κόμματα και δεν ελέγχονται από τα κόμματα.»

Από τις 18/05/75 ξεκινούν οι κινητοποιήσεις των αγροτών στο Προκόπι Ευβοίας ενάντια στον τσιφλικά Μπακερ. Θα συνεχίζονται όλο το προσεχές διάστημα με συγκρούσεις καταλήψεις γης και κλεισίματα δρόμων. Σε όλη την περίοδο που εξετάζουμε συχνές και βιαιές θα είναι οι αγροτικές κινητοποιήσεις και σε άλλα μέρη της χώρας με διάφορα αιτήματα. Τότε είναι που θα εγκαινιαστεί και η τακτική του κλεισίματος των δρόμων με τα τρακτέρ.

Στις 19/06/75 ξεκινάει απεργία διαρκείας στην ESCIMO. Σε λιγότερο από δύο μέρες η απεργία μετατρέπεται σε κατάληψη. Οι εργάτες σχημάτισαν «λαϊκή αστυνομία» για την περιφρούρηση του εργοστασίου και αρνούνται να συναντήσουν τον εισαγγελέα και τον διευθυντή του υπουργείου εργασίας. Μετά από μερικές μέρες η απεργία θα λήξει άδοξα αλλά θα αποτελέσει σημείο αναφοράς για την παραπέρα ανάπτυξη του εργατικού κινήματος.

Στις 23/07/75 θα κηρυχθεί απεργία των οικοδόμων. Μετά την συγκέντρωσή τους στο θέατρο Περόκε και παρά τις προσπάθειες της ΕΣΑΚ θα θελήσουν να κάνουν πορεία προς το υπουργείο απασχόλησης. Η αστυνομία θα τους εμποδίσει και θα ξεσπάσουν σφοδρές συγκρούσεις στο κέντρο της Αθήνας που την επομένη θα καταδικάσει σύσσωμος ο πολιτικός κόσμος και οι εφημερίδες. Η Αυγή θα έχει πρωτοσέλιδο: «Η χούντα αιματοκύλησε την Αθήνα». Ο υπουργός δημόσιας τάξης θα δηλώσει: «Συνεχώς οι ταραχές αυτοί προέβαιναν και σε πιο εξτρεμιστικές πράξεις και επιθέσεις κατά αστυνομικών καταστημάτων. Δεν δίστασαν να επιτεθούν κατά της Υποδιευθύνσεως της Τροχαίας Κινήσεως δια να την καταλάβουν, ως και κατά της Νομαρχίας». Καμία πολιτική οργάνωση της άκρας αριστεράς δεν θα συμμετάσχει στην σύγκρουση. Παρότι στην συγκέντρωση θα παρευρίσκονται όλες, όσο τα πράγματα αγριεύουν θα αποχωρούν μία-μία.

01/09/75 πορεία διαμαρτυρίας 100 νοικοκυρών από την Χρυσούπολη στο Περιστέρι για την αύξηση της τιμής του νερού που αγοράζουν από βυτιοφόρα στη Χρυσούπολη.

Στις 18/08/75 έχει λήξει η 29 ημερών απεργία στην ΙΖΟΛΑ με νίκη των εργατών: αύξηση 50δρχ. στο μεροκάματο, πληρωμή του 28% του μεροκάματου για τις ημέρες της απεργίας και σταμάτημα των απολύσεων.

Στις 20/05/76 κατεβαίνουν τυφλοί σε 48ωρη προειδοποιητική απεργία πείνας στον άγνωστο στρατιώτη με συνθήματα κατά των «τυφλοπατέρων» και κατά της επαιτείας. Οι κινητοποιήσεις τους θα συνεχιστούν για πολλές μέρες και θα δεχτούν αρκετές φορές την αστυνομική βία. Παρόμοιες κινητοποιήσεις θα επαναληφθούν από ανάπηρους και στις αρχές του '78.

Μια από τις σημαντικότερες στιγμές του κινήματος θα είναι η απεργιακή κινητοποίηση ενάντια στον νόμο 330/76 που θα κορυφωθεί με το συλλαλητήριο της 24/05/76 που θα καταλήξει σε κατάλυση –κυριολεκτικά – του κράτους στο κέντρο της Αθήνας. Μια μικροπωλήτρια θα πληρώσει με τη ζωή της το μένος των μπάτσων. Τα ονόματα των δεκάδων συλληφθέντων που ανέλαβε «να ξεμπροστιάσει» η Ελευθεροτυπία, θα αποτελούν σπάνια κοινωνιολογική μαρτυρία της σύστασης του κόσμου που βρέθηκε στο δρόμο. Όπως και να έχει το ότι από την μια η κινητοποίηση δεν στηρίχθηκε από το ΚΚΕ και από την άλλη το μέγεθος της ξέφευγε κατά πολύ από τις δυνατότητες των οργανώσεων της εποχής αποτελούν ισχυρές ενδείξεις ότι ήταν αυθόρμητη, αυτόνομη εκδήλωση του προλεταριάτου της εποχής. Τι παράδοξο για τους αστούς και μικροαστούς ιδεολόγους! Η μεγαλύτερη κινητοποίηση μετά τον Νοέμβριο του '73 έγινε με τον ίδιο τρόπο, αποτέλεσμα της θέλησης, της σκέψης και της πράξης των προλετάρων χωρίς την καθοδήγηση κανενός.

«Λυπάμαι για την κατάσταση που επικρατεί στα μεταλλεία τη στιγμή αυτή. Πρόκειται για μια πραγματικά πολύ άσχημη κατάσταση. Αυτό που επικρατεί αυτή τη στιγμή στα μεταλλεία ισοδυναμεί με επανάσταση – με κατάλυση της εννόμου τάξεως, δηλαδή με πλήρη αναρχία. Οι εργατικές αναστατώσεις δεν έχουν σχέση με τον καλώς εννοούμενο εργατικό συνδικαλισμό, αλλά υποκινούνται από ανεύθυνα και ύποπτα στοιχεία.» Από τον λόγο του Α. Αθανασιάδη προέδρου του Συνδέσμου Μεταλλευτικών Επιχειρήσεων στην συνέλευσή του στις 22/03/77 με αφορμή την μεγάλη απεργία στο Μαδέμ-Λάκκο. Η απεργία/κατάληψη αυτή θα είναι μια από τις μεγαλύτερες και σκληρότερες της περιόδου. Για μια αναλυτική παρουσίαση βλ. Αθηνά Σταυροπούλου, Η μεγάλη απεργία του 1977 στα μεταλλεία του Μαντέμ Λάκκο και της Ολυμπιάδας, Εναλλακτικές Εκδόσεις Νότιος Άνεμος

Κατά την διάρκεια της απεργίας στη ΛΑΡΚΟ τον Μάρτιο του '77 οι εργάτες του ΠΕΝΤΖΕΤΑΚΗ θα πραγματοποιούν μεροκάματα συμπαρατάσεως για να τους στηρίξουν.

Η τελευταία ίσως μεγάλη απεργία της περιόδου θα είναι εκείνη στο εργοστάσιο ΠΙΤΣΟΣ που θα κρατήσει 150 μέρες και θα λήξει στις 25/09/79 ύστερα από σκληρή σύγκρουση. Τα αιτήματα της δεν θα ικανοποιηθούν αλλά ποιος μπορεί πράγματι να υποστηρίξει ότι ήταν μια ήττα; Στις 18/07 τα αφεντικά απειλούν να κλείσουν το εργοστάσιο αν συνεχιστούν οι στάσεις, οι εργάτες όμως απαντούν με συνθήματα: «κλείς'το – κλείς'το το νταχάου», «κλείς'το – κλείς'το το ρημάδι», «θα δείξουμε σ'αφεντικά τη δύναμή μας: θα το κλείσουμε».

Στις 09/08/79 καλείται συλλαλητήριο στα Προπύλαια από τους τραπεζοϋπαλλήλους με αφορμή το νέο ωράριο που τους έχει επιβληθεί. Μέσα στον Αύγουστο – ήταν η εποχή που δεν σταμάταγε ο ταξικός ανταγωνισμός για να κάνει ο κουρασμένος λαός κάνα μπάνιο, αυτά καθιερώθηκαν αργότερα – η Αθήνα θα γίνει και πάλι άνω κάτω. Όμως δεν θέσαμε τυχαία σαν τέλος του κινήματος της περιόδου το 1977. Κοινωνικά κινήματα θα υπάρξουν και αργότερα και νέες φιγούρες θα κάνουν αισθητή την παρουσία τους και τα επόμενα χρόνια: οι υπάλληλοι του δημοσίου με ένα σημαντικό κίνημα τουλάχιστον μέχρι το 1981, οι φοιτητές ξεκινώντας το 1979 με ένα κίνημα καταλήψεων καθοριστικό για μια σειρά πολιτικών εξελίξεων, η άγρια νεολαία μέχρι τα τέλη του '80 και πάει λέγοντας. Η περίοδος όμως ακμής του εργατικού κινήματος στις μεγάλες βιομηχανίες του ιδιωτικού τομέα στο οποίο θελήσαμε και εμείς να επικεντρωθούμε και που όπως είπαμε θεωρούμε ότι αποτέλεσε την αιχμή του δόρατος ολόκληρου του ανταγωνιστικού ρεύματος της περιόδου, τελειώνει κάπου εκεί στο 1977.

Τα παραπάνω αποσπάσματα όπου δεν αναφέρεται πηγή είναι παρμένα απ' το βιβλίο: «Νοέμβρης '73 - αυτοί οι αγώνες συνεχίζονται δεν εξαγοράζονται δεν δικαιώθηκαν», Αυτόνομη Πρωτοβουλίας Πολιτών. ❖❖❖